

APORTACIONS A LA FLORA DEL MONTNEGRE-CORREDOR

Pep Pannon¹, Roser Vilatersana² i Josep Canals³

¹Grup de Muntanya d'Argentona

²Secció de Ciències, Museu de Mataró

³Centre Excursionista de Mura

Amb aquest treball que teniu a les mans, els autors ens proposem apropar i donar a conèixer de manera més àmplia localitats florístiques recents o noves, a fi d'augmentar el coneixement botànic de la comarca del Maresme. Rere la recerca sobre el territori, fruit d'alguns anys de seguiment i buidatge d'obres com les de Salvaña (1889), Llena (1945), Montserrat (1968) i Gutiérrez (1996), que tenien l'àmbit d'actuació total o parcialment a la comarca; hem pogut registrar amb satisfacció cinc noves localitats d'espècies no documentades, o per confirmar, a la comarca. En aquest marc de síntesi, compilem les novetats florístiques de diversos treballs propis ja presentats en els darrers anys o en premsa actualment. Les cinc espècies pertanyen a les següents famílies: una a la família de les compostes (*Centaurea montana* L. ssp. *semidecurrens* (Jord.) O. de Bolòs et J. Vigo), una altra a la família de les liliàcies (*Ornithogalum pyrenaicum* L.) i tres a la família de les orquidàcies (*Neottia nidus-avis* (L.) L.C.M. Richard., *Platanthera chloranta* (Cluster) Reichenb., *Aceras anthropophorum* Aiton fil.). De cada espècie hem indicat el nom científic i la seva etimologia, el nom en català si es coneix (Masclans, 1981 i Bolòs i Vigo, 1995), una descripció detallada, la seva ecologia i distribució (Tutin *et al*, 1976 i Bolòs *et al*, 1993), comentaris sobre les seves àrees de distribució més pròximes, dades de floració i/o propagació, i algunes notes que hem cregut importants. Dins de les espècies noves trobades de la família de les orquidàcies, hem de destacar com especialment interessant el procés d'hibridació pel qual algunes d'elles demostren tenir una gran facilitat (Sanz i Nuet, 1995). Junt a tot això, afegim fotografies de cada espècie nova i el mapa de distribució a Catalunya (Font *et al*, 1993, Bolòs i Vigo, 1995 i Bolòs, 1998). A causa de l'exigüitat de les poblacions d'aquestes cinc espècies a la nostra comarca, es fa encara més important seguir la recomanació general de no arrencar-ne mai cap, ni tan sols alguna de les seves parts (bulbs, flors, etc).

Fig. 1. *Centaurea montana* ssp. *semidecurrens*.
Detall de la planta

Centaurea montana* L. ssp. *semidecurrens
(Jord.) O. de Bolòs et J. Vigo (Fig. 1)
Nom en català: Centàurea montana.

El nom genèric prové del grec "centauros", que vol dir propi del centaure, al·ludint al centaure Chiron, gran coneixedor de les virtuts medicinals de les plantes, ja que dins el gènere *Centaurea* es troben gran nombre de plantes medicinals. L'epítet específic "montana" prové del llatí i vol dir procedent

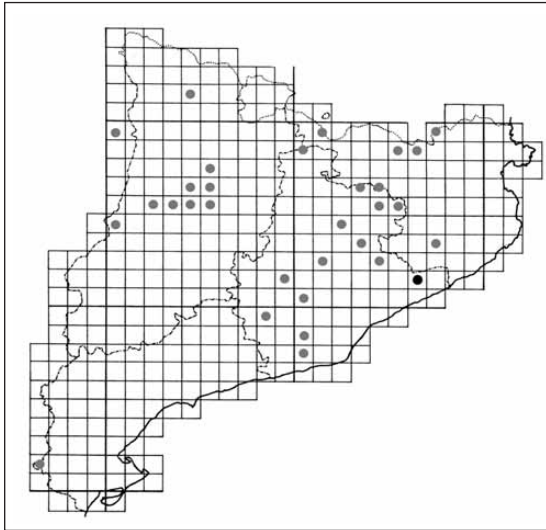

Fig. 2. Mapa de distribució a Catalunya de *Centaurea montana ssp semidecurrrens*.

de la muntanya. L'epítet subespecífic també prové del llatí i fa referència a les fulles semidecurrrens d'aquest tàxon.

La centàurea montana és una planta perenne, rizomatosa, amb una tija de 70(100) cm, ascendent, simple o ramificada, cotonosa, una mica alada, amb fulles fins a la part superior de la planta. Les fulles radiculars són lanceolades, agudes, retretes en un pecíol, amb el marge enter o sinuós dentat; les fulles caulinar són oblongolanceolades, la major part retretes i semidecurrrens a la base. Totes les fulles són tomentoses de joves i en fer-se més adultes són verdes i glabrescents. El capitols generalment són solitaris. L'involucre fa 7-25 cm de diàmetre, ovatoarrodonit. Les bràctees de l'involucre són ovatolanceolades, proveïdes d'un marge escariós bru o negrós, allargat a la part superior, i és regularment fimbriatciliar. Aquestes fimbries són d'una a tres vegades tan llargues com l'amplada del marge i són de color marró pàl·lid. Les flors del centre del capitól són violetes i les externes són estèrils i de color blau violeta. Els fruits (aquenis) són grisencs, finament pubescents, una mica comprimits, de 4-5 cm de llargada i 2,5 mm d'amplada, amb un vil·là grisenc de 0,5-3 mm, rarament absent.

Floreix entre abril i juliol i es troba en bardisses de llocs una mica ombrívols, dins el domini climàtic de l'alzinar. Té una àrea de distribució submediterrània i, dins de Catalunya, la seva àrea ve representada en el mapa de la Fig. 2. Les citacions més pròximes són al Montseny (Bolòs *et al.* 1984).

La citació nova per a la comarca és al Coll del Montnegre de Ponent (St. Iscle de Vallalta), coll SE, DG6412, avellaneda, 720 m, pissarra (Pannon, en premsa).

Fig. 3. Detall d'*Ornithogalum pyrenaicum*.

***Ornithogalum pyrenaicum* L.**
(Fig. 3)

El nom genèric d'aquesta planta prové del grec "ornitos" (ocell) i "gala" (llet), "per l'orina sòlida i blanca de les aus" (Riera, 2000), sembla ser que pel color blanc de la majoria de flors de les espècies d'aquest gènere (Stearn, 1972). L'epítet específic "pyrenaicum" prové del llatí i vol dir procedent dels Pirineus.

És una planta perenne, de fins a un metre d'alçada. L'òrgan radical està format per un bulb ovoide de 2,5-3,5 cm de diàmetre. Té les fulles linears, verd grisoses, totes basals, de 30-60 x 3-12 mm. Les flors estan agrupades en un raïm dens de 20-25 cm i amb una bràctea floral més curta que el pedicel floral. Les flors estan formades per 6 tèpals, disposats en dos verticils, que són groc verdosos, de 8-10 x 1,5-2 mm, amb una franja verda central a la part exterior del tèpal. L'estam fa la meitat (o dos terços) de la llargada dels tèpals. Les anteres són de color groc pàl·lid.

Floreix de maig a juny i els bulbs són progressivament renovats cada 2-3 anys. Es

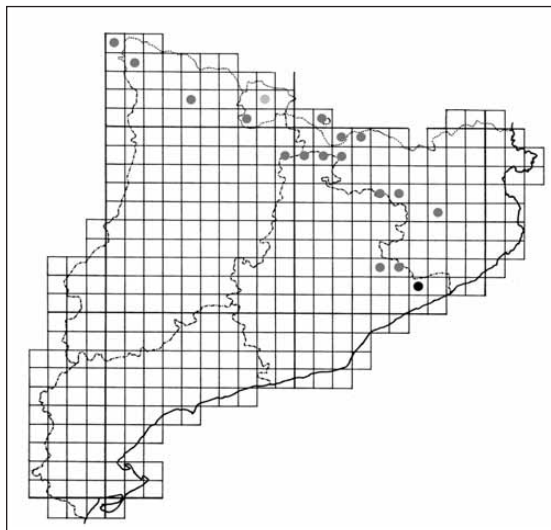

Fig. 4. Mapa de distribució a Catalunya d'*Ornithogalum pyrenaicum*.

troba principalment en prats ombrívols, encara que algun cop s'endinsa en boscos humits. Té una àrea de distribució pluriregional i la seva distribució a Catalunya ve representada en el mapa de la Fig. 4. Les citacions més pròximes són al Montseny (Bolòs *et al.* 1984) i al Vallès (Pannon i Canals, 1996; Gutiérrez, 1998; Pannon, en premsa)

La citació nova per a la comarca és al Coll del Montnegre de Ponent (St. Iscle de Vallalta) DG6412, avellaneda, 720 m, pissarra (Pannon, en premsa). Aquesta citació ocupa els dos vessants de la muntanya.

Neottia nidus-avis (L.) L. C. M. Richard (Fig. 5)
Nom en català: neòtia

Tant el terme “neottia” com el terme “nidus-avis” volen dir niu d’ocell, el primer en grec i el segon en llatí. Per tant, té un nom redundat, fent referència al seu rizoma, que forma una densa massa d’arrels curtes molt entortolligades, com si fos un niu d’ocell.

És una planta perenne, de coloració beix clara, amb una tija de 20 a 45 cm d’alçada. El rizoma està format per una densa massa d’arrels curtes i carneses entrelligades, d’on li ve el nom. La tija és de color beix marró clar, no presenta fulles i al seu lloc té de dos a cinc esquames membranoses també de color beix. Les flors estan agrupades en una inflorescència en espiga erecta i densa, cilíndrica, que arriba a mesurar fins a 13 cm de llargada i uns 3 cm de diàmetre. Fora del període de floració, podem trobar les inflorescències seques del present any i d’anteriors. Les flors que la formen són també de coloració beix clara, igual que la resta de la planta. Les bràctees són membranoses, molt petites, més curtes que l’ovari. Els sèpals i pètals són de 4-6 mm

de llargada, ovals i corbats cap endins en forma de caputxa. El label és de 8-12 mm de llargada i profundament dividit en dos lòbuls divergents en la part distal, cosa que es veu molt clara en les flors inferiors de la inflorescència. La part no dividida del label és lleugerament convexa i la seva superfície és capaç de segregar nèctar. No presenta esperó. El ginostem és llarg i corbat cap endavant.

En ser una planta sapròfita i en no tenir cap part verda per generar clorofil·la, la seva alimentació es realitza gràcies a una estreta associació entre fongs micorízics i les seves arrels i rizomes. Aquestes micoríziques envaeixen la planta des de la seva germinació.

El període de floració va de finals d’abril a finals de juliol. El nèctar que segrega el label atrau petites mosques, si bé la planta és majoritàriament autògama. Aquest fet sembla ser a causa de la poca abundància d’insectes o de la fragilitat dels pol·linis, de manera que el pol·len cau molt fàcilment sobre la mateixa flor. La neòtia es propaga molt sovint vegetativament per formació de nous brots a partir de la punta de l’arrel, després de la floració de la planta, quan una part del sistema radicular i rizomatós es mor. Aquestes plantes generalment no són suficientment fortes per produir dues inflorescències del mateix rizoma

Fig. 5. Detall de *Neottia nidus-avis*.

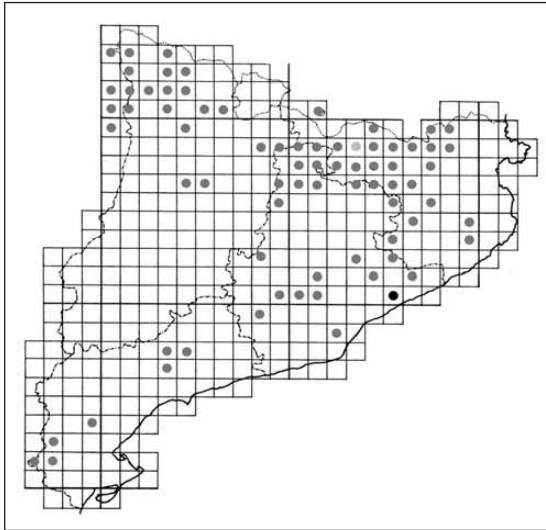

Fig. 6. Mapa de distribució a Catalunya de *Neottia nidus-avis*.

(Davies *et al.*, 1983). Sembla ser que amb aquest mitjà de reproducció asexual, les plantes es desenvolupen en menys temps, uns 5 anys, en comparació amb la reproducció per llavors que triga uns nou anys (Pérez-Chiscano *et al.*, 1991).

No se li coneixen híbrids, ja que aquesta espècie és essencialment autopol·linitzadora. La podem trobar sobre terrenys calcaris i silícics, de sòls amb virosta, en el domini de l'alzinar. Es troba en la regió eurosiberiana i a Catalunya la seva àrea de distribució està representada a la Fig. 6. Les citacions més properes a la nostra comarca són al Montseny (Bolòs, 1984), al Barcelonès (Bolòs, 1950) i al Vallès (Canals i Pannon, 1994; Gutiérrez, 1999). Posteriorment Bolòs (1998) la cita com a present en les coordenades UTM DG61, però no n'indica localitat.

Les citacions noves per a la comarca són (Canals i Pannon, 1994): Torrent de la Ferradura (Dosrius), DG 5806, torrent, 475 m, sauló (citació de Joan Manuel Riera, de l'any 1981); Sant Llop d'Hortsavinyà (Tordera), DG 6913, alzinar, 470-495 m, calcari; Ermita de l'Erola (Tordera), DG 6913, alzinar, 500 m, calcari; Can Caselles (Tordera), DG 6814, alzinar, 450 m, calcari.

Platanthera chlorantha (Cluster) Reichenb.
(Fig. 7)

El nom genèric prové del grec "platys", ample, i "antheros", antera, fent referència al fet de presentar les antereres amples. L'epítet específic prové també del grec "kloros", verd clar, i "anthos", flor, en relació al to verdós de les seves flors.

És una planta esvelta amb una tija de 25-50 cm d'alçada, de color verd clar, erecta i glabra. Els òrgans radicals estan formats per

Fig. 7. Detall de *Platanthera chlorantha*.

dos tubercles napiformes, sèssils, amb 5-6 arrels al coll, envaïdes per micelis fúngics. Té 2(3) fulles suboposades, és a dir, situades de forma oposada a la tija, just una sota l'altra, de 15-18 x 3-5 mm. Les fulles més superiors són molt reduïdes i presenten aparença de bràctees. Les flors es troben disposades en espigues de 18-25 cm, laxes (encara que a vegades poden ser densament florides). Les bràctees són lanceolades, tan llargues com l'ovari. Les flors blanquinoses, amb un to verdós, de 2-2,5 x 1,5 x 2 cm. Totes les peces florals, presenten la mateixa coloració. Els sèpals laterals són ovatolanceolats i desplegats horitzontalment. Els pètals laterals i el sèpal central estan corbats cap endavant en forma de casc. El label és indivís, de 10-15 mm de longitud i en forma de llengua. Els pol·linis són grans (3-4 mm), es troben separats uns 4 mm a la base i són convergents a la part superior. L'esperó, molt llarg (20-30 x 1 mm) i lleugerament dilatat a la base, es troba ple de nèctar. L'ovari és retort, bastant més curt que l'esperó.

La floració és de maig a juliol. Presenta flors oloroses i, igualment que una altra espè-

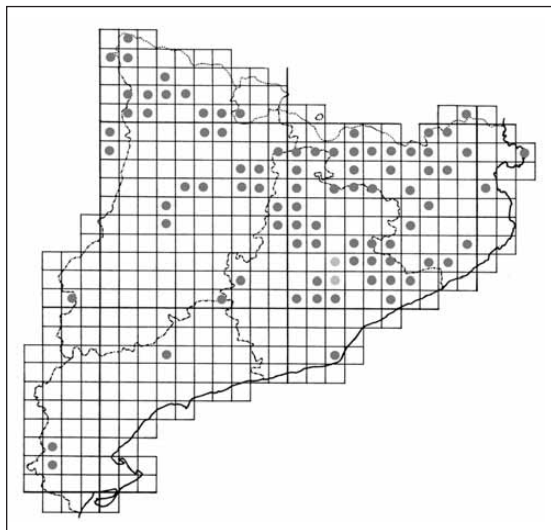

Fig. 8. Mapa de distribució a Catalunya de *Platanthera chlorantha*.

Fig. 9. Detall de *Platanthera bifolia*.

cie del mateix gènere, *P. bifolia*, és pol·linitzada per papallones nocturnes. El nèctar està emmagatzemat en el llarg esperó, que és accessible solament per insectes amb una llarga probòscide. Aquestes papallones nocturnes es veuen ajudades pel color blanc de les flors, que les fa ser molt conspicues, sobretot a baixos nivells de llum. En l'esforç d'arribar al nèctar, les papallones fan caure els pol·lins que queden enganxats al seu cap i així són transportats cap a una altra flor. Els híbrids interespecífics són molt freqüents: *P. bifolia* x *P. chlorantha* = *Platanthera* x *hybrida* Bruegg.

És present principalment en llocs calcaris i marges de boscos, encara que també l'hem trobada en sòls granítics i pissarres (Montnegre), però sempre en ambients amb un cert grau d'humitat i amb ombra. Distribuïda per quasi tot el continent, excepte en els extrems del N, de l'E i del SO d'Europa. La seva àrea de distribució a Catalunya es troba representada en el mapa de la Fig. 8. Les citacions més pròximes a la nostra comarca són al Montseny (Bolòs *et al.*, 1986) i al Vallès (Bolòs, 1950; Canals i Pannon, 1994). Posteriorment Bolòs (1998) la cita com a present en les coordenades UTM DG50, però no n'indica la localitat.

Les citacions noves per a la comarca són (Canals i Pannon, 1994): Carena del Corredor (Dosrius) DG 5608, pineda de pi roig i alzinar, 600-640 m, sauló. Aquesta localitat es troba dins una àrea àmplia i compartida amb *Platanthera bifolia*, de manera que s'hi poden observar alguns individus d'origen híbrid. Can Bosc (Dosrius) DG 5407, alzinar i avellaners, 470 m, sauló.

A vegades es fa difícil diferenciar *P. chlorantha* de *P. bifolia*, aquesta última més freqüent a la nostra comarca, i dels híbrids formats entre elles. Això és a causa de la superposició parcial dels seus períodes de floració, i la *P. chlorantha* és la més tardana. Es diferencien perquè *P. bifolia* (Fig. 9) té els pol·lins paral·lels entre si, les seves flors són més petites, amb els segments del periant una mica menys amples i l'esperó és una mica més llarg i més prim, amb l'extrem agut. Sovint es troben moltes plantes amb els trets intermedis o amb caràcters compartits de les dues espècies. Montserrat (1968) la cita com a espècie probable en el Montnegre, però indica que no ho pot assegurar per no haver pogut estudiar-ne els pol·lins en fresc. En aquest cas, no hem fet més que confirmar el que ja intuïa P. Montserrat.

***Aceras anthropophorum* Aiton fil. (Fig. 10)**

Nom en català: Flor de l'home penjat

El nom genèric prové del grec "a", sense, i "keras", banya, i fa referència al fet que no té esperó. El nom específic també prové del grec "antropos", home, i "phero", portador, indicant la forma humana que tenen les seves flors.

Té una tija de 10-30(50) cm d'alçada, erecta i verda. Els òrgans radicals estan formats per dos tubercles ovoides i sencers amb algunes arrels curtes i primes. Les fulles inferiors, en nombre de 4 a 8, són de 6-12 x 1,5-2,5 cm, d'oblongues a oblongo-lanceolades. Les superiors són petites i similars a bràctees. Les flors es troben agrupades en una espiga llarga i estreta que conté nombroses flors. Les bràctees de les flors són membranoses i més cur-

Fig. 10. Detall d'*Aceras anthropophorum*.

tes que l'ovari. Les flors són groc verdoses, sovint amb un marge vermellós. Tant els sèpals com els pètals, de 5-7 mm, estan corbats cap endavant en forma de casc. El label és més llarg que l'ovari, de 12-15 mm, i té una forma molt característica, que és la que li dona el nom. Presenta dos lòbuls laterals (que semblen braços) i un lòbul central, també dividit en dues parts (que semblen les cames). No té esperó i el nèctar s'emmagatzema en una petita depressió.

Floreix de març a juny i s'hibrida bastant fàcilment amb espècies del gènere *Orchis* (principalment amb *O. simia*, *O. militaris* i *O. purpurea*). Tanmateix, en no trobar-se aquestes espècies a la nostra comarca, aquesta formació d'híbrids no es produeix.

És present principalment en prats calcaris, des del nivell del mar fins a uns 1.500 m. Es troba tant a la regió mediterrània, com a la submediterrània i a l'atlàntica. La seva àrea de distribució a Catalunya es troba representada en el mapa de la Fig. 11. Les citacions més properes a la nostra comarca són al Montseny (Bolòs *et al.*, 1984), Barcelonès

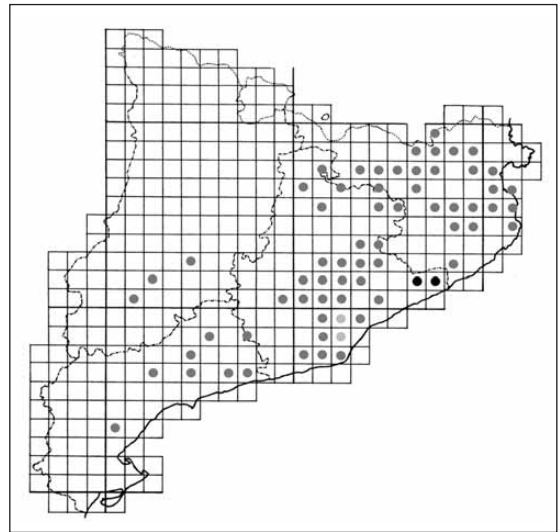

Fig. 11. Mapa de distribució a Catalunya d'*Aceras anthropophorum*.

(Bolòs, 1950), La Selva (Vilar, 1987) i Vallès (Bolòs, 1950; Montserrat, 1968). Bolòs (1998) dona una citació en les coordenades UTM DG40, sense especificar localitat, i aquestes coordenades UTM són alhora compartides pel Vallès i el Maresme, però d'altra banda, dins d'aquestes coordenades UTM es troben les localitats que Montserrat (1968) donava com a molt freqüents (Sta. Agnès de Malenyans, La Roca i Sta. Quitèria)

Les citacions noves a la comarca són: a Hortsavinyà (Tordera), orientació nord, DG 6913, 485 m, prats calcaris (Canals i Pannon, 1996). Solament se n'han trobat tres peus, molt pròxims entre si. A causa de la proximitat a l'església de Sant Llop d'Hortsavinyà i la poca abundància d'individus d'aquesta població, es pot considerar que aquesta planta està potencialment amenaçada i s'hauria d'estar al cas en futures intervencions en aquest entorn. I a Can Claric (Tordera), orientació est, DG 7013, 490 m, a petites clarianes de rocams calcaris, localitat trobada per Monserrat Vila i Salvà a la primavera de 2000. Es toben mitja dotzena de peus a finals de febrer de 2001, i almenys quatre d'ells floriran.

Bibliografia

- BOLÒS, A. DE (1950). Vegetación de las comarcas barcelonesas. Instituto Español de Estudios Mediterráneos. Barcelona.
- BOLÒS, O. DE (1998). Atlas corològic de la flora vascular dels Països Catalans. Primera compilació General. Part I-II. Institut d'Estudis Catalans. Orca. Barcelona.
- BOLÒS, O. DE, NUET, J. i PANAREDA, J.M. (1984). Flora Vascular del Montseny. In: Terradas, J. i Miralles, J. (eds.), El Patrimoni Biològic

- del Montseny. Catàlegs de flora i fauna, 1. Diputació de Barcelona, Servei de Parcs Naturals. Barcelona.
- BOLÒS, O. DE i VIGO, J. (1995). Flora dels Països Catalans. Vol. III. Ed. Barcino. Barcelona.
- BOLÒS, O. DE, VIGO, J., MASALLES, R.M. i NINOT, J.M. (1993). Flora manual dels Països Catalans. Ed. Pòrtic. Barcelona.
- CANALS, J. i PANNON, J. (1994). Aportació al coneixement florístic del Parc Natural del Montnegre i el Corredor i el seu àmbit proper. In: Ponències –2es Jornades Naturalistes del Maresme. Ed. CATAM. Mataró.
- DAVIES, P., DAVIES, J. i HUXLEY, A. (1983). Wild Orchids of Britain and Europe. Chatto & Windus-The Hogart Press. London.
- FONT, X., CÁCERES, M. DE i QUADRADA, R. (1993). Banc de dades de biodiversitat. Flora. Departament de Medi Ambient (Generalitat de Catalunya)-Universitat de Barcelona <<http://biodiver.bio.ub.es/biocat/homepage.html>> [Consulta: agost 2000].
- GUTIÉRREZ, C. (1996). Actualització del catàleg de flora (briòfits i fanerògames) del Montnegre i Corredor. Diputació de Barcelona. Parc Natural del Montnegre i el Corredor. (document inèdit).
- GUTIÉRREZ, C. (1998). Novetats florístiques per al Montseny i el Montnegre. Butlletí de la Institució Catalana d'Història Natural 66: 59-62.
- GUTIÉRREZ, C. (1999). Annex al catàleg florístic dels Parc Natural del Montnegre i Corredor. Diputació de Barcelona. Parc Natural del Montnegre i el Corredor. (document inèdit).
- JORDAN, A. (1846). Observations sur plusieurs plantes nouvelles rare ou critiques de la France. Paris-Leipzig.
- LLENSA, D.S. (1945). Inventario razonado de la flora de Hostalrich y su comarca. Anales de la Escuela de Péritos Agrícolas y Superior de Agricultura vol. 5: 121-290
- MASCLANS, F. (1981). Els noms de les plantes als Països Catalans. Ed. Montblanc-Martín. Granollers-Barcelona.
- MONTSERRAT, P. (1968). Flora de la cordillera litoral catalana (porción comprendida entre los ríos Besós y Tordera). Caixa d'Estalvis Laietana. Mataró.
- PANNON, J. (en premsa). Aportacions sobre coneixements florístics al Montnegre-Corredor. In: 3a Trobada d'estudiosos del Montnegre i el Corredor (1999). Diputació de Barcelona- Servei de Parcs Naturals. Barcelona.
- PANNON, J. i CANALS, J. (1996). Seguiment d'onze espècies vegetals de distribució reduïda en l'àmbit de la Serra de Marina. In: Ponències – 3es Jornades Naturalistes del Maresme. Ed. CATAM. Dosrius.
- PEREZ-CHISCANO, J.L., GIL-LLANO, J.R. i DURAN-OLIVA, F. (1991). Orquídeas de Extremadura. Ed. Fondo Natural. Madrid.
- RIERA, C. (2000). El lèxic científic català de la Botànica. Ed. Claret. Barcelona.
- SALVAÑA, J.M. (1889). Flora y fauna. In: Franquesa y Sivilla, A. Topografía médica de Mataró y su zona. Ed. J. Balmas Planas. Barcelona.
- SANZ, H. i NUET, J. (1995). Guia de camp de les Orquídes de Catalunya. Ed. Montblanc-Martín. Barcelona.
- STEARNS, W.T. (1972). Stearn's Dictionary of Plant Names for Gardeners. Cassell Publishers. London
- TUTIN, T.G., HEYWOOD, V.H., BURGESS, N.A., MOORE, D.M., VALENTINE, D.H., WALTERS, S.M. i WEBB, D.A. (eds.) (1976-1980). Flora Europaea. Vol. IV-V. Cambridge University Press. Cambridge.
- VILAR, LL. (1987). Flora i vegetació de La Selva. Tesi Doctoral.

